

REEKS ECONOMIE

- ✓ **Micro-economie: Theorie en empirie van een gedragswetenschap**
door Pierre-H. Virenque e.a., derde editie, (1986), (uitgeput).
- ✓ **Etappes van de geschiedenis van het Westers economisch denken**
door Guido L. De Brabander, (1986), tweede editie 1990.
- ✓ **Algemene economie**
door André Van Poeck en Willem Moesen, (1987), tweede editie 1991.
- ✓ **De maatschappij en haar bouwstenen: Een inleiding tot de sociologie (voor economen)**
door Jan Vranken, (1988), (uitgeput).
- ✓ **Welvaartseconomie en kosten-baten analyse**
door Gust Blauwens, (1988).
- ✓ **Matrix-algebra (voor economen)**
door Claude Van Mechelen, (1989), tweede editie 1991.
- ✓ **Het financieewezen in België**
door Sylvain Plasschaert en Michel Dombrecht, (1989), tweede editie 1992.
- ✓ **Ondernemingseconomie**
door Emiel Geeraert, (1990), tweede editie 1993.
- ✓ **Inleiding tot accountancy**
door Carl Reyens en Ann Jorissen, (1991), addendum 1992.

Nieuwe
uitgave
okt. '94

Uitgeverij

Lakborslei 114 -2100 Deurne
tel. (03) 325 87 00 fax (03) 326 02 59

Toon Van Houdt *

Geschiedenis en economisch denken: een lat-relatie?

In België en Nederland wordt de geschiedenis van het economisch denken vóór Adam Smith door tal van economen nog altijd als weinig relevant terzijde geschoven. Ten onzent heeft Robert Beutels deze kloof tussen geschiedenis en economisch denken trachten te overbruggen met zijn boeiende studies over de laat-scholastieke theoloog Leonardus Lessius en de mercantilist Pieter Cardon. Zijn benadering is erop gericht om de geschiedenis van het economisch denken zoveel mogelijk te actualiseren om het aan de voorkeuren van een sterk op het heden gericht publiek aan te passen. Recente ontwikkelingen binnen de economische wetenschap sterken ons evenwel in de mening dat thans ook een andere benadering mogelijk is die de belangstelling van economen evenzeer kan wekken, een benadering die het economisch denken als een tijdgebonden cultuurfenomeen opvat en de contrasten tussen het actuele denken en vroegere vormen van 'economisch' denken in het licht stelt.

Inleiding

Economie is een nuchtere wetenschap, of lijkt dat althans op het eerste gezicht te zijn. Op basis van een strakke methode, die alleen al door het goochelen met wiskundige formules indruk maakt, beschrijft en verklaart zij economische situaties en tendensen, stelt zij oplossingen voor specifieke problemen voor. Zodoende creëert zij nieuwe situaties en roept zij nieuwe problemen in het leven, die ze weerom met een zelfde methodische rigueur en praktische ingesteldheid te lijf gaat. Economie is tegelijk abstract en concreet, theoretisch en praktisch. En zo is het goed, goed voor het zakenleven en de politiek die er wel bij varen, goed voor de econoom die ten overvloede zijn nut en efficiëntie be-

* K.U. Leuven; aspirant NFWO. We danken R. Beutels, L. Bouckaert, G. Erreygers en L. Van Liedekerke voor de bemerkingsen die zij bij een eerste versie van dit artikel formuleerden.

wijst. De maatschappij kan gerust zijn: het geld dat zij in hem investeert is wel besteed. Zij is hem dan ook bijzonder gunstig gezind. Zij stelt hem geen lastige vragen, zoals aan andere menswetenschappers, zij dwingt hem niet voortdurend tot verantwoording en zelfverdediging. Niet toevallig straalt de econoom een rustige zekerheid uit: hij lijkt weinig last te hebben van de zelftwijfel die zijn naburen verteert en hen tot een kritisch-historische reflectie over hun discipline aanzet. Niet dat de econoom géén belangstelling voor de geschiedenis van zijn vak zou hebben. Verre van. Geschiedenis kan best nuttig wezen. Zij kan de huidige economische wetenschap verhelderen en zelfs verrijken met inzichten die intussen in de vergeetheek zijn geraakt, maar aan actualisering toe zijn. Terecht staat het vak 'geschiedenis van het economisch denken' op het curriculum van elke student economische wetenschappen. Zo'n obligate cursus begint veelal bij Adam Smith (1723-1790), de vermeende 'grondlegger' van de politieke economie, en loopt dan van 19de-eeuwse klassiekers als Malthus, Ricardo en Say over 20ste-eeuwse personaliteiten als Marshall en Keynes in rechte lijn naar hedendaagse economische stromingen en scholen. Aan de historische context waarin de economische theorieën het licht zagen, wordt vaak weinig aandacht geschonken, en het denken vóór Adam Smith wordt niet zelden als 'prehistorie' over het hoofd gezien of bij wijze van aanloop op een draffe afgehandeld. Want wat hebben Grieks-Romeinse filosofen, scholastieke theologen en mercantilistische pamflettisten vandaag nog te bieden?

Uit de geringe aandacht die zij in verscheidene handboeken over de geschiedenis van het economisch denken krijgen toebedeeld, moet men wel afleiden dat voor de meeste economen het antwoord eenvoudig luidt: bitter weinig. Typisch in dit verband zijn de veel gebruikte Nederlandstalige handboeken van A. Nentjes, *De ontwikkeling van de economische theorie* (1983⁴), G. Vandewalle, *De geschiedenis van het economisch denken* (1976) en G.L. De Brabander, *Etappes van de geschiedenis van het westerse economisch denken* (1986). Deze laatste besteedt weliswaar tamelijk veel aandacht aan de 'omgevingsfactoren', maar stapt toch vrij vlug over oudheid, middeleeuwen en vroeg-moderne tijd heen, omdat de economische wetenschap in deze tijdperken nog slechts in haar pre-paradigmatische fase zou verkeren en dus vanuit het ontwikkelingsperspectief dat het exposé van De Brabander kleurt nog niet echt relevant is.¹

1 De situatie is niet typisch voor het Nederlandstalig gebied. T. Hutchison (1988, blz. 7-8) constateert een gelijkaardige lacune in de Angelsaksische wereld. Van de brede belangstelling voor het middeleeuwse en vroeg-moderne economische denken die de monu-

Studie van het economisch denken vóór Adam Smith blijkt voor vele economen iets te zijn dat hun in wezen niet past en in geen enkel opzicht te pas komt. Met enige bitterheid moest de befaamde Belgische historicus Raymond de Roover (1902-1972) vaststellen dat zijn onderzoek naar het economisch denken in de middeleeuwen en de vroeg-moderne tijd meer weerklank vond bij historici dan bij economen, en dat ondanks de onvermoeibare ijver waarmee hij het economisch-wetenschappelijke gehalte van de door hem bestudeerde en bewonderde auteurs in de verf zette (Kirshner, 1974, blz. 34-36; 1975, blz. 333). Sindsdien is er niet veel veranderd. Enkele jaren geleden voelde prof. L. Baeck (1985, blz. II) zich nog genooddaakt het enge 'hodie-centrisme', de haast exclusieve gerichtheid op het heden, van de meeste economen aan de kaak te stellen, en met de afnemende historische gevoeligheid van de meeste economen en de toenemende formalisering van hun discipline lijkt de situatie er alleen maar slechter op te worden (Schabas, 1992, blz. 195-196). Meer en meer lijkt zich de conclusie op te dringen dat de geschiedenis van het economisch denken vóór Adam Smith als een louter tijdverdrijf voor fijne luiden, in het beste geval als voer voor een select gezelschap van specialisten dient beschouwd.

Met zijn recente publikaties over het economisch denken in de Zuidelijke Nederlanden van de 17de eeuw heeft Robert Beutels (° 1943), verbonden aan het Studiedepartement van de Nationale Bank van België, die gevolgtrekking fel aangevochten en alsnog een hechte band tussen geschiedenis en actueel economisch denken trachten te creëren. Niettemin illustreert zijn werk o.i. zeer goed de precaire positie waarin de historicus van het economisch denken zich in Vlaanderen en Nederland bevindt en onthult het de – niet in alle opzichten even adequate – middelen die deze meent te moeten aanwenden om zijn wankelende positie te versterken. Beutels' houding lijkt ons m.a.w. typisch voor de manier waarop ten onzent geschiedenis van het economisch denken nog altijd begrepen en beoefend wordt. Juist vanwege zijn typisch karakter verdient zijn werk een nader onderzoek.

Geschiedenis als passie

In 1987 publiceerde Beutels een bio-bibliografisch essay over *Leonardus Lessius, 1554-1623. Portret van een Zuidnederlandse laat-scholastieke eco-*

mentale handboeken van Joseph A. Schumpeter en Barry Gordon kenmerkte, is in de meeste recentere handboeken weinig meer terug te vinden. Gelukkige uitzonderingen op de regel zijn Lowry (1987) en Beraud-Faccarello (1992).

noom. Een bio-bibliografisch essay. Lessius was een jezuïet uit Brecht die leefde en werkte te Leuven en daar in 1605 zijn ethische traktaat *Over rechtvaardigheid en recht (De iustitia et iure)* uitgaf. Daarin schonk hij ruime aandacht aan economisch-ethische thema's, zoals het vraagstuk van de rechtvaardige prijs, de praktijk van de Antwerpse beurs en het delicate probleem van de intrest en de woeker. In zijn werk bouwde hij voort op de resultaten van zijn onmiddellijke voorgangers, die behoorden tot de beroemde School van Salamanca. In 1991 gaf Beutels *Den oorspronck van de ruïne en aermoede der Spaensche Nederlanden* van de Zuidnederlandse mercantilist Pieter Cardon in het licht en schreef hij samen met Reginald De Schryver het begeleidende boek *Over het Mercantilisme in de Spaanse Nederlanden*. *Den oorspronck* is een mercantilistisch pamflet, dat anoniem voor het eerst in 1686 gepubliceerd werd en in 1699 een herdruk beleefde. Na lang zoeken ontdekte Beutels de ware identiteit van de auteur: Pieter Cardon, een weinig bekende figuur die zich met zijn geschrift als adviseur bij Jan van Brouhoven, graaf van Bergeyck (1644-1725), trachtte op te dringen en over wiens leven verder weinig met zekerheid geweten is. Inmiddels is R. Beutels zich volop in de *Réflexions sur les finances publiques de la Flandre* (1753) van Vilain XIII (1712-1777) aan het verdiepen. Beutels ligt trouwens mede aan de basis van de *Stichting Lessius*, die in 1989 werd opgericht en precies tot doel heeft de geschiedenis van het sociaal-economisch-ethisch denken in de Zuidelijke Nederlanden te stimuleren.

Beutels is gebeten door het historische virus, zoveel is duidelijk. Tegelijk voelt hij de dwingende behoefte om zijn passie te verantwoorden: in zijn boeken beklemtoont hij nadrukkelijk de zin van zijn belangstelling én bezigheid. Ongetwijfeld wilde hij mogelijke opwerpingen van al te pragmatische economen bij voorbaat pareren. Maar het heeft er veel van weg dat hij ook zichzelf moest overtuigen. Want is ook hij geen econoom, wordt ook hij dus niet geacht een *hard-baked no-nonsense* wetenschapper te zijn?

Op het eerste gezicht lijkt de auteur het zich nochtans gemakkelijk te maken. De kennis van het verleden heeft waarde op zich, zo stelt hij met aplomb, en hij hoopt dat de lezer dat mét hem zal vinden. In navolging van Herodotus, de vader – of was het de grootvader? – van de geschiedenis, wil Beutels vertellen over zijn navorsingen 'opdat wat mensen ooit hebben verricht, niet met de tijd in vergetelheid zou geraken.' (1991, blz. 11-12). Leonardus Lessius, Pieter Cardon: Zuidnederlandse economen die niemand nog kent, en dus dringend van onder het historische stof dienden gehaald. De auteur heeft zich met volle overgave op die taak gestort. Als een nauwgezette en liefdevolle antiekverzame-

laar heeft hij de twee portretten afgestoft en opgeboend tot ze glommen en blonken, en heeft hij ze vervolgens op een hoog, misschien al te hoog voetstuk te pronk gesteld. Maar vóór hij daartoe in staat was, heeft hij veel speur- en graafwerk moeten verrichten, een werk dat hem liet delen in wat J. Tollebeek en T. Verschaffel (1992) de soevereine vreugden van de historicus noemen. Het eerste contact met het onbekende en anonieme mercantilistische traktaat, dat hem door een Leuvense bankier-bibliofoon in handen was gegeven en dat hij facsimile liet uitgeven om het mercantilisme in de Zuidelijke Nederlanden te concretiseren en 'tastbaar' te maken, alsook de moeizame, bijwijlen doodlopende zoektocht naar en de uiteindelijk geslaagde identificatie van de auteur van het traktaat: Beutels kent de eigenaardige mengeling van frustratie en sensatie die daarmee gepaard gaat én het effect dat van die gevoelens uitgaat – ultieme voldoening, beslissende prikkel om er ondanks alles mee door te gaan.

De retoriek van de verontschuldiging

Maar de historicus is niet alleen een erudiet die in stilte geniet van zijn eigen vondsten, van zijn door vernuft én geluk op de bronnen veroverd historisch inzicht. Hij is ook een intellectueel die wil gelezen worden. Zal de econoom zijn boeken over Lessius en Cardon ter hand nemen? De auteur twijfelt, en neemt het zekere voor het onzekere. Hij tracht sceptische lezers te overhalen, en grijpt daarvoor terug naar een beproefde tactiek – de retoriek van de verontschuldiging.² Lessius en Cardon stammen weliswaar uit lang vervlogen tijd, maar het zijn volgens Beutels boeiende persoonlijkheden en interessante, merkwaardig moderne denkers. Hun economische analyses zijn inmiddels voorbijgestreefd, maar zij verrassen nog steeds door hun scherpte en diepgang. Hun ideeën zijn weliswaar niet zonder meer toepasbaar op het heden, maar kunnen vlot worden aangepast, 'gerecycleerd', zo stelt de auteur. Hun geschriften blijken immers tal van wijze lessen voor de econoom van nu te bevatten, soms als voorbeeld van hoe het niet moet (Cardons protectionisme), vaak toch als voorbeeld van hoe het nog steeds kan. Zo verdedigde Lessius in zijn tijd de oprichting van Bergen van Barmhartigheid, openbare kredietinstellingen die onbemiddelde lieden in ruil voor een pand goedkope leningen zouden verstrekken.³ Bergen als vroeg-moderne oplossing van de liquiditeitsproblemen van de kleine middenstand: het is een oplossing die volgens Beutels vandaag nog in

² Deze retoriek werd kritisch doorgelicht door Whitaker (1985, blz. 9-14).

³ Zie in dit verband Van Houdt e.a. (1992).

de vorm van 'volksbanken' in de ontwikkelingslanden zou kunnen – en moeten – worden toegepast. 'Waarlijk, gezien onze know-how lijkt de formule van de "Openbare Kas van Lening" (...) wel een bankprodukt, geschikt om in de vorm van een netwerk naar ontwikkelingslanden te worden uitgevoerd.' (1987, blz. 91).

De strategie van de verontschuldiging mondt uit in een – bewust nagestreefde – actualisering. Het prijsmechanisme en de werking van de betalingsbalans: Cardon had ze volgens Beutels door en bewees zo zijn inzicht in macro-economische verbanden. Het marktprincipe, de kasbalanstheorie, de kwantiteitstheorie van het geld: dat alles – en nog veel meer – vinden we dankzij de auteur bij Lessius terug. Deze theoloog formuleerde ter verklaring van het interestfenomeen zelfs het beginsel van de *liquidity preference*, zo weet de auteur ons te melden, en ontwikkelde daarmee een theorie die driehonderd jaar later door J.M. Keynes 'herontdekt' moest worden en hem als de Copernicus van de monetaire theorie beroemd zou maken. Lessius kondigt Keynes aan, Keynes herinnert aan Lessius, aldus de teneur van Beutels' betoog. Sterker nog: Keynes blijkt zich voor zijn interesttheorie door laat-scholastieke theologen als Lessius te hebben laten inspireren (Beutels, 1987, blz. 45).

De continuïteit tussen heden en verleden is volmaakt. Beutels vraagt zich af of het door hem gehanteerde economische perspectief niet tot *Hineininterpretierung* heeft geleid. De auteur is zo vrij zelf het antwoord te geven: 'Schrijver dezes meent aangetoond te hebben dat Lessius economische en monetaire concepten lanceerde, zoals op het vlak van de liquiditeitsanalyse, die hun weg vonden naar de moderne geldanalyse.' (1987, blz. 97). De volmaakte continuïteit tussen heden en verleden is niet fictief, maar reëel, aantoonbaar én aangetoond. Beutels' historisch gemoed is gerustgesteld, het pragmatisme van de lezer-economist bevredigd. Aangezien het heden voortvloeit uit het verleden, kan het heden niet zonder inzicht in het verleden begrepen worden. Geschiedenis van het economisch denken is nuttig, rendeert.⁴

4 Vgl. de verantwoording van Galbraith (1989, blz. 5): 'The present (...) is profoundly a product of the past. As the ensuing pages will tell, what we now believe in economics has deep roots in history. Only as these are perceived (...) can the present, and therefore, in some slight measure, the prospect, be understood in any appreciable way. To that understanding these pages are addressed.' Maar het *utile* of nuttige staat het *dulce* of aangename niet in de weg: Galbraith wil zijn lezers ook amuseren, hun nieuwsgierigheid opwekken: 'There is, or should be, in these matters room for enjoyment for the sake of enjoyment. The history with which I here deal is, I like to think, interesting for its own sake. There is much about it, in both its facts and its absurdity, that may challenge and delight the curious mind.' (ibid.)

In feite trekt Beutels de lijn door die Joseph A. Schumpeter en Raymond de Roover reeds hadden uitgetekend. In hun poging om hun discipline te legitimeren richtten deze geleerden zich vooral tot de economen en veel minder tot de wetenschaps- of de cultuurhistorici. Eerder dan de intrinsieke waarde van het scholastieke of mercantilistische denken over economie voor de middeleeuwse en vroeg-moderne cultuur zelf te belichten, beklemtoonden zij de relevantie ervan voor de economische wetenschap zoals die in hun eigen tijd bestond. Vandaar de nadruk op de continuïteit tussen verleden en heden, en op de schatplichtigheid van de moderne economie. Beutels nam hun voorbeeld over; dat hun pogingen om economisch denken en geschiedenis nauwer met elkaar te verbinden niet het verhoopte resultaat kenden, maar soms integendeel een averechts effect sorteerden⁵, is hem daarbij geheel ontgaan.

De historicus als rechter

In de ogen van Beutels zijn Lessius en Cardon meer dan voorlopers. Lessius was een erflater van de economische wetenschap, een laat-middeleeuwse Samuelson (Beutels, 1987, blz. 115), Cardons traktaat is een mijlpaal in het op schrift gestelde economische denken in de Nederlanden, de auteur een grondlegger van de economische wetenschap – of toch bijna (Beutels, 1991, blz. 11). Lessius en Cardon waren economen in de moderne zin van het woord, zo concludeert de auteur, en mogen of moeten dan ook als zodanig worden benaderd en beschouwd, beoordeeld en zo nodig veroordeeld. Het perspectief van de continuïteit dwingt Beutels af en toe in de rol van rechter.⁶ Hoog verheven op zijn rechterstoel slaat hij economen van vroeger en nu gade en velt hij soeverein zijn eindvonrissen. Lessius heeft de schommeling van het rentepeil in zijn tijd wel niet sluitend weten te verklaren, maar daar slaan de economen tegenwoordig ook niet in:

5 Kirshner wijt de lauwe respons van economen op het werk van De Roover o.a. aan hun – in de grond gezonde – scepsis tegenover De Roovers voorstelling als zouden de scholastieke theologen economen in de moderne zin van het woord zijn geweest.

6 Tussen een continuïteitsgeschiedenis van politiek-militaire en diplomatieke inslag enerzijds en de visie op de historicus als rechter anderzijds bestaat een nauwe historische band, zoals duidelijk wordt gemaakt door Ginzburg, 1992, blz. 15-21 en 101-110. Mét deze *histoire événementielle* maakte de bekende Annales-school tegelijk ook komaf met de 'juridische' geschiedschrijving: zij vormde er slechts de keerzijde van. Het juridische model leeft overigens nog door in tal van traditionele inleidingen tot de historische 'methode'.

'Lessius' rentetheorie was onvolmaakt. Ontnuchterd door de heersende chaos inzake rentepeilverklaring zal ons oordeel over zijn theoretische bijdrage ter zake nog milder uitvallen. Wanneer in het gekende boekje over de geschiedenis van de rentetheorie, van de hand van W.T. Newlyn te lezen staat dat voor veel auteurs de conclusie luidt: "To some extent the rate of interest is what it is, simply because the market thinks it should be what it is" (...), zal men toegeven dat onze laat-scholastieke rentetheoreticus zich heel wat méér inspanning getroostte om de determinanten van het rentepeil op te sporen.'

(Beutels, 1987, blz. 59-60)

Geen reden dus om Lessius als econoom te discrediteren.

Cardon schreef een volks en aanschouwelijk strijdschrift, maar dat doet geen afbreuk aan het 'economisch' gehalte van zijn denkbeelden. De praktische inslag en het geëngageerde karakter van zijn pamflet pleiten intengendeel in zijn voordeel. Het bewijst dat hij – zoals het een goed econoom betaamt – een concreet economisch probleem heeft willen oplossen. Op dat punt scoort hij zelfs beter dan sommige hedendaagse economen, voor wie de gratuite oefening in abstrahering en formele rationalisatie primeren op en ten koste gaan van de praktische relevantie van het vak:

'Net als andere vroegere economische schrijvers heeft Cardon (...) het voordeel dat hij zijn visie op de materiële wereld kenbaar maakt. Vertrekkend van die visie schrijft hij een verstaanbaar economisch strijdschrift. Dit laatste heeft hij voor op sommige economen van vandaag, voor wie het er blijkbaar meer op aankomt, met hun geschrift de academische wereld te verbluffen dan een reëel economisch probleem op te lossen.'

(Beutels, 1991, blz. 176)⁷

Edoch, Cardon pleitte voor protectionisme, en daarmee verkondigde hij een theorie die volgens de auteur gevaarlijk en verkeerd is (Beutels, 1991, blz. 11). Cardon heeft zich grondig vergist, zoals trouwens alle mercantilisten: moderne economische theorieën bewijzen het ten over-

⁷ Een soortgelijk verwijt uit Baeck (1992, blz. 80-82); vgl. Galbraith (1976, blz. 3): 'Increasingly economics has become a lesser branch of applied mathematics; what cannot be handled by the mathematics must be excluded by assumption. Power, to a singular degree, is one of those things. Purpose and relevance in modern economic theory have thus become subordinate to method.'

vloede, zo licht de auteur ons in: 'In de deeltak van de macro-economie, met name in de theorie van de internationale handel, wordt kwantitatief bewezen dat vrijhandel grotere welvaart genereert dan protectionisme of economische autarchie.' (1991, blz. 178-179). In feite is Cardons vergissing bijzonder jammer. Want Beutels is een geboren verteller die zijn lezers blijvend wil boeien met een goed verhaal, en in dat verhaal hoort een held thuis. Hoe de held redden zonder meteen zijn theorie te omhelzen, hoe de theorie afwijzen zonder meteen de held te verguizen?

Beutels' uitgangspunt brengt hem tot een curieus probleem – dat hij overigens handig oplost, en wel door de held te ontdebelen. De auteur voert inderdaad twee Cardons ten tonele. Cardon de theoreticus, de econoom wijst hij af, Cardon de maatschappijverbeteraar en politieke strateeg keurt hij goed. Cardons bekommernis om de economische Ruïne van zijn land en de *Aermoede* van haar bevolking was eerlijk en oprecht, zo verzekert Beutels, en de strategie die hij voorstelde, was in de toenmalige context de enig haalbare: 'Als de andere landen een agressief handelsbeleid voerden, moesten de Spaanse Nederlanden wel met dezelfde wapens terugvechten, wilden ze niet helemaal onder de voet worden gelopen.' (1991, blz. 181). Cardon had een groot, zij het ook foutief inzicht in de economie van zijn tijd, en zette zich onverdroten in voor een aan die toestand aangepast beleid. Zijn inzicht en inzet hebben niet mogen baten. Hij hoopte als economisch adviseur door graaf de Bergeyck in diens kring van intimi te worden opgenomen, hij moest als subversief element de benen nemen, belandde tenslotte in de gevangenis. Van een heropstanding van de Nederlanden kwam voorlopig niets terecht (Beutels, 1991, blz. 173-174).⁸

Lessius als theoloog, Cardon als pamflettist

Onder de levendige pen van Beutels neemt de held Cardon tragische allures aan; vanaf de eerste tot de laatste bladzijde laat de lezer zich meeslepen door dit grootse mini-epos. De auteur heeft dus een fraaie oplossing voor een vervelend probleem gevonden. Toch had hij zich die moeite kunnen besparen, als hij Lessius en Cardon een wat bescheiden rol had toebedeeld, als hij hen had genomen voor wat ze waren – géén economen in de moderne zin van het woord.

⁸ Precies om de lezer een idee te geven van wat er van Cardons persoonlijke ambities en politiek-mercantilistische opvattingen effectief gerealiseerd werd, heeft Beutels een uitvoerig deel overgenomen uit R. De Schryvers dissertatie van 1965.

Lessius was een moraaltheoloog die in 1605 een geleerd traktaat *Over rechtvaardigheid en recht* schreef om biechtvaders een leidraad te bieden bij het oplossen van de gewetensproblemen van hun parochianen. In een kapitalistische grootstad als Antwerpen hielden die problemen uiteraard nauw verband met de geldhandel: mag een bankier interest vorderen voor de leningen die hij toestaat? Mogen weduwen en wezen hem hun geld in deposito geven? Mag een zakenman speculeren op de beurs? Moet een handelaar de koper altijd alle gebreken van zijn koopwaar signaleren? Zijn er gevallen waarin hij de belastingen mag ontduiden? Het waren gewetensproblemen die regelmatig werden voorgelegd aan biechtvaders of, als die het antwoord schuldig bleven, aan Lessius zelf. Dat antwoord moest liefst niet al te streng zijn. Want zakenlui wilden wel winst maken, maar hadden er geen eeuwigdurende hellepijn voor over. Geld én God verlangden zij, en een moraaltheoloog als Lessius kwam hen daar in zijn lijvige traktaat tot op zekere hoogte in tegemoet. Het lag dan ook niet in zijn bedoeling de mensen de hoge morele eisen voor ogen te stellen waaraan zij moesten voldoen om een *volmaakt* christelijk leven te leiden: dat was eerder de taak van de predikant (Storme, 1991, blz. 122-129; Vanden Bosch, 1991, blz. 22-26). Wel probeerde hij de minimale eisen te omschrijven om überhaupt als christenen door het leven te kunnen gaan. Het kwam er dus niet op aan raad te geven in verband met *perfect* ethisch gedrag, met het *summum bonum* ofte hoogste goed, zoals hij in andere traktaten had gedaan, maar voorschriften te geven omtrent *geoorloofd* en ongeoorloofd, rechtvaardig en onrechtvaardig gedrag. Bij die afweging en afgrenzing bewees Lessius een open oog en oor te hebben. Hij vond dat een ethisch probleemgeval niet slechts vanuit de absolute ethische principes mocht worden beoordeeld, maar telkens ook diende bekeken in het licht van de concrete omstandigheden waarin het geval zich voordeed. Vandaar dat hij rustig de tijd nam om het economisch reilen en zeilen in Antwerpen van nabij te bestuderen; vandaar dat hij met aandacht luisterde naar wat de zakenlui zelf hem over hun praktijken te vertellen hadden. Vandaar zijn empirische inslag, zijn 'economische analyse'. Die vloeiende rechtstreeks voort uit zijn ethische bekommernis en zijn taak als theoloog, en ging ook niet verder dan voor zijn moraaltheologische opzet strikt noodzakelijk was. Lessius hoeft helemaal niet verontschuldigd te worden omdat hij bepaalde economische verschijnselen niet, te weinig of niet diep genoeg zou hebben bestudeerd.

Cardon was in vele opzichten Lessius' tegenvoeter: geen gezaghebbend theoloog die een passieloos scholastiek Latijn schreef, maar de volkse auteur van een 'crisis-pamflet', een politiek agitator. Hij had lak aan hoogdravende geleerdheid en diepgravende theorie. 'Schrijvers als

Cardon ontwikkelden niet de minste economische theorie. Ze schreven vanuit praktische, levende situaties van vissers, lederbewerkers, zout-handelaars en tapijtwevers. Het hele boekje van Cardon is daaruit opgebouwd. Mercantilisten werden later spottend kruideniers genoemd.' (De Schryver, 1992, blz. 122; vgl. De Roover, 1960, blz. 92-99). Het is een typering waar Beutels zich bij kan neerleggen:

'Schumpeter zei dat de mercantilistische literatuur een ruwe, pre-analytische stempel draagt en geschreven werd door kooplieden en amateurs die de naam van professionele econoom niet verdienen. Die andere grote kenner van het mercantilisme, Jacob Viner, bestempelde het mercantilistische gedachtegoed als een volkse doctrine, geconcipieerd door praktische geesten die het geduld en het inzicht misten voor subtiele economische ontleding. Mochten zij "De Oorsprong" aldus hebben gekarakteriseerd, we zouden er ons mee kunnen verzoenen.' (Beutels, 1991, blz. 176)

Cardon speelde in op de *common sense* van zijn lezers, en die vertelde hun dat geld dat door de aankoop van importgoederen naar het buitenland vloeiende reddeloos verloren ging voor de eigen bevolking, terwijl de export van eigen goederen haar werk én geld verschaftte. Wat lag er dan meer voor de hand dan de grenzen voor buitenlandse waren af te sluiten, een importvervangende industrie uit te bouwen en agressief te exporteren? In de ogen van Cardon en zijn lezers was de wereldeconomie een *zero-sum-game* (Hutchison, 1988, blz. 23). Kwam het er dan niet op aan zich als natie te verrijken ten koste van de andere landen? Wurgen of gewurgd worden: dat was de boodschap van Cardon. Zij was bevattelijk en sloeg precies daarom aan. Het is niet echt fair Cardon eerst tot econoom uit te roepen om hem vervolgens als econoom op zijn nummer te zetten. Cardon hoeft niet veroordeeld om zijn theorie of verontschuldigd om zijn strategie: hij was een propagandist en geen econoom.

Geschiedenis en economie: een asymmetrische relatie

Dat Lessius een moraaltheoloog en Cardon een pamflettist was, weet Beutels natuurlijk ook, en hij laat niet na het de lezer mee te delen. Maar hij zet die informatie als het ware meteen tussen haakjes en zet zich vervolgens aan het actualiseren. Hij trekt verrassende parallellen, wijst op onvermoede verwantschappen en invloeden, trekt wijze lessen uit het verleden voor de econoom van heden. Nu leefden en werk-

ten Lessius en Cardon in een welbepaald historisch kader, en dat zorgt er onvermijdelijk voor dat zij in zekere mate gedateerd overkomen. Beutels minimaliseert dit aspect: het vormt voor hem een laag stof en roest die zijn blitse beelden hun glans en schittering ontnemt en potentiële lezers afschrikt.

Bij Beutels hebben geschiedenis en economisch denken een in menig opzicht vruchtbaar en gelukkig verbond gesloten. Maar het is een huwelijk waarin mevrouw Geschiedenis zich wel erg uitslooft voor mijnheer Economie. Haar dienstvaardigheid grenst aan zelfverloochening. Zij steunt en dient, stelt nooit vragen, levert geen kritiek. In alles beantwoordt zij aan zijn verwachtingspatroon. Het huwelijk is dus wel vruchtbaar, maar toch ook voorspelbaar en wat saai. Beutels vertrekt bij de economie van vandaag en komt er ook weer bij uit. Vertrekkend van het heden gaat hij na wat er van dat heden al in het verleden te vinden is en wat er van het verleden nog in het heden doorwerkt. De kennis van het verleden heeft misschien wel waarde op zich, maar hoort – in eerste instantie en uiteindelijk – toch in functie van het heden te staan, een heden dat kritiekloos wordt aanvaard. Het gezag van heer Economie staat inderdaad buiten discussie.

Men zou kunnen aanvoeren dat Beutels met zijn vorm van geschiedschrijving de huidige economen een les in bescheidenheid wilde geven door hen erop te wijzen dat hun concepten, analyses en theorieën niet allemaal zo vreselijk modern en origineel zijn. Een vergelijking met een historicus als S. Todd Lowry toont aan dat dit niet zo is. Ook Lowry schrijft een geschiedenis van het economisch denken vanuit een continuïteitsperspectief: ook hij gaat na hoe hedendaagse concepten en analyses reeds in het verleden te vinden zijn. Maar in feite is zijn onderzoeksprogramma diametraal tegengesteld aan dat van Beutels – en vele andere 'main stream'-historici van het economisch denken. Beutels vertrekt van huidige begrippen en ideeën en zoekt naar sporen daarvan in het verleden. Hij is pas tevreden wanneer hij die vindt en met verbazing kan uitroepen: 'Deze of gene idee kende of bevroedde men *toen ook al!*' De moderne economie hoefde ze alleen maar verder uit te werken. Lowry vertrekt bij het (verre) verleden (de Griekse oudheid) en gaat na hoe concepten en benaderingswijzen die in een of ander probleemveld (ethiek, politiek, opvoeding ...) voorkwamen, bleven doorleven en tenslotte in de moderne economische wetenschap werden overgenomen. Lowry is pas tevreden als hij kan besluiten: 'Deze of gene oude idee bestaat *nu nog altijd* onder deze of gene nieuwe naam.' De economische wetenschap is 'historischer', minder vrij van in het verleden gewortelde analytische schema's dan ze lijkt (Lowry, 1991).

Lowry stelt vragen, Beutels biedt zekerheden. Lowry spoort de econoom aan tot bescheidenheid, Beutels sterkt zijn eigendunk. Hij maakt hem duidelijk dat zijn discipline kan bogen op een rijke traditie (zij blijkt sinds lang een wezenlijke component van het westerse denken) en in de loop der tijden een opmerkelijke vooruitgang heeft geboekt (de scholastiek en het mercantilisme vertolkten moderne inzichten, die evenwel pas recent in hun volle diepte doorgrond en in alle klaarheid geformuleerd werden). In Beutels' verhaal vertoont het economisch denken een teleologische evolutie van minder naar meer inzicht, een evolutie die met de huidige stand van de wetenschap een voorlopig hoogtepunt heeft bereikt. De econoom van nu heeft dus alle redenen om trots te zijn; Beutels bewijst het en wil daarom ook door economen gelezen worden.

Misschien was Beutels' aanpak de enige goede manier om economen aan het lezen te zetten en voor zijn geschiedenis van het economisch denken warm te maken. Misschien. Misschien ook niet. Zoals gezegd is het een methode die al eerder zonder veel succes door Schumpeter en De Roover werd beproefd. En bovendien is de economische wetenschap ondertussen grondig veranderd. Vooral het afgelopen decennium is er ook in deze discipline een frisse wind gaan waaien, werden oude vanzelfsprekendheden en vastgeroeste gewoontes in twijfel getrokken of zelfs zonder meer opzij geschoven. Het beeld van de rustige, zelfverzekerde econoom waarmee ik mijn bijdrage opende, stemt al een poosje niet meer met de werkelijkheid overeen. Ook de econoom wordt hoe langs zo meer gedwongen zich vragen te stellen: vragen omtrent zijn methode, zijn studieobject, zijn uitgangspunten. Een historicus als Lowry speelt daar handig op in, Beutels gaat er aan voorbij.

De economie lijkt gebouwd op een harde en onverslijtbare methodologie, die op de positieve wetenschappen, vooral dan de fysica, is afgestemd: zij verleent – of verleende – haar een aureool van strenge wetenschappelijkheid, de econoom een gevoel van grote eigenwaarde en zelfs van meerwaarde tegenover de andere menswetenschappers. In feite blijkt de economische wetenschap een uitermate retorisch karakter te bezitten: haar waarheden berusten op een argumentatietechniek en -strategie die uit de aard der zaak aan tijd, plaats én lezersgroep gebonden zijn. Ook de economie wil overtuigen, en doet daarvoor een beroep op een uitgebreid arsenaal van retorische middelen; hierin verschilt zij nauwelijks van andere menswetenschappen (Amariglio, 1988, blz. 583-584).⁹

⁹ De retorische wending werd vooral door Donald McCloskey in de economische wetenschap geïntroduceerd met zijn invloedrijke artikel *The rhetoric of economics* van 1983. Een bondige bespreking hiervan biedt Erreygers, 1992. Zie thans ook McCloskey, 1990.

Als humane wetenschap bestudeert de economie menselijke gedragingen. Maar de abstracte *homo oeconomicus* waarop zij van oudsher haar analyses baseerde, wordt steeds meer als schraal en inadequaar ervaren. Een denkrichting als 'economie en ethiek' probeert dat eenzijdige, veelal impliciete mensbeeld te overstijgen door de economie vanuit ethische hoek aan te vullen, te verbreden en te verdiepen. Deze integratie van ethiek en economie vooronderstelt evenwel een klare confrontatie van de beide denkrichtingen en de explicitering van de grondslagen ervan. Niet toevallig dient een reader als *Terugkeer van de ethiek* (1990²) zich aan als een introductie tot een dergelijk grondslagenonderzoek:

'Grondslagen discussie is in dit boek niet opgevat als een streven naar een overkoepelende, theoretische constructie. Ze is veeleer bedoeld als een dialoog en een zorgvuldige confrontatie tussen verschillende wetenschappelijke disciplines of tussen verschillende tendensen binnen een wetenschap of tussen theoretici en practici, met het doel de eigen assumpties, de mogelijkheden, de grenzen en de "vergeten waarheden" van het eigen denken aan het licht te brengen.'
(Bouckaert, 1990, blz. 8)

Deze opzet sluit mooi aan bij de activiteit van antropologen, die thans met een zelfde afstandelijke bril de huidige economische wetenschap bekijken als zij vroeger gewend waren niet-westerse vormen van denken te beschouwen. En veel verschil merken zij niet. Zo worden moderne monetaire theorieën 'ontmaskerd' als vreselijk ingewikkelde deductief-mathematische systemen die uiteindelijk berusten op een aantal vooronderstellingen die nauwelijks ter discussie gesteld of zelfs maar geëxpliciteerd worden, maar niettemin typisch westers, en dus door en door tijd- en plaatsgebonden zijn. De kosmische allures die bepaalde monetaire theorieën aannemen staan in schril contrast met de enge culturele basis waarop zij steunen: 'The scope of what is recognized as monetary theory is curiously culture-bound. Theory seems to qualify as truly monetary only if it is pretentious enough to be stated in cosmic terms.' (Crump, 1981, blz. 28).

Economisch denken als cultuurfenomeen

De economist is toe aan zelfbezinning en zelfrelativering: retorica, ethiek en antropologie nodigen hem daar beleefd maar dringend toe uit. Zo wordt een klimaat geschapen waarin een andere vorm van geschiedbeoefening tot haar recht kan komen, een 'antropologische' ge-

schiedschrijving die bewust niet streeft naar assimilatie van het verleden met het heden, maar een voortdurende confrontatie van het heden met het verleden beoogt, teneinde actuele denkwijzen te 'contextualiseren', te relativiseren, desnoods radicaal ter discussie te stellen. Zo'n vorm van geschiedbeoefening vormt dus een welkome aanvulling bij het hierboven geschetste retorisch-ethisch-antropologisch onderzoek: het economisch denken dient in een historisch kader geplaatst, vermits gekozen argumenten, gehanteerde waarden en normen, en onderliggende mens- en wereldbeelden zélf historisch gebonden zijn. 'Contextualiseren' houdt steeds ook aandacht voor de *historische* context in.

Door de ontwikkelingsgang van de economie als een strijd tussen en een aflossing van paradigma's te schetsen komt De Brabander (1986) tot op zekere hoogte tegemoet aan de eis om de geschiedenis in rekening te brengen. Maar zijn perspectief blijft te veel dat van de moderne economist die vanuit het heden en met de huidige economie als referentiepunt naar het verleden terugblijkt (Vandevelde, 1987, blz. 71-73). 'Historischer' gaat Taymans (1985) te werk in *Economie en cultuur*, een werk waarin de auteur een ruime plaats toemeet aan het denken vóór Adam Smith en waarin hij de economie als cultuurfenomeen tracht te begrijpen vanuit de basismetaforen die een bepaalde *Zeitgeist* kenmerken (lichaam, machine en de artistieke schepping als metaforen voor resp. middeleeuwen, verlichting en hedendaagse tijd). De benadering van Taymans houdt evenwel bepaalde risico's in. Vormen en 'stijlen' van economisch denken worden gekoppeld aan supra-individuele 'epistemes' of 'Verstehenshorizonten' die globaal en daarom tamelijk vaag en dus moeilijk te falsifiëren zijn. Bovendien leidt het globale karakter van de door Taymans geschetste voorstellingsystemen licht tot een geschiedenis 'met kangoeroesprongen'. Het ene systeem kan niet geleidelijk in het andere overgaan; het moet – bijna in letterlijke zin – door het andere worden vernietigd en afgelost (vgl. Van Houdt, 1990, blz. 162-167).

Om deze nadelen te vermijden heeft Marijke Spies (1990) getracht de contouren te schetsen van een cultuurgeschiedenis die tegelijk bescheidener van opzet is en preciezer te werk gaat. Daarbij wordt een bepaalde tekst nauwkeurig onderzocht op de verbanden tussen het argumentatietype waartoe hij behoort, de 'intertextuele' referenties die hij bevat en de evolutie in moraal- en filosofische opvattingen waarvan hij blijk geeft. De specifieke aard van de geconstateerde verbanden wordt vervolgens via kernnoties die voor die tekst typisch blijken te zijn op haar beurt met socio-economische ontwikkelingen in verband gebracht. In deze vorm van cultuurgeschiedenis is geen plaats meer voor unifice-

rende, alles overkoepelende 'mentaliteiten' of 'epistemes': op een zelfde tijdstip en binnen een zelfde cultuur kunnen verschillende teksttypes, gekenmerkt door eigensoortige verbanden en specifieke kernnoties, naast elkaar bestaan, in een dominante of marginale positie, elkaar beïnvloedend of juist scherp beconcurrerend.

Zo'n invalshoek lijkt vruchtbaar om Lessius en Cardon vergelijkenderwijs te bestuderen. Aandacht voor het eigene, niet-moderne van deze auteurs maakt het dan mogelijk de culturele gebondenheid van het huidige economische denken te vatten. De nadruk komt zo op discontinuïteiten te liggen: de historicus heeft vooral oog voor breuken en gaat niet langer uit van een naadloze evolutie, laat staan van een gestage vooruitgang in het economisch denken.¹⁰

Lessius en Cardon verschijnen in deze optiek niet langer als gemankeerde moderneren, maar als denkers die zich uitdrukten in een apart en eigensoortig 'taalspel': een laat-scholastiek c.q. mercantilistisch verhoogtype, dat, zoals hierboven reeds bleek, rond specifieke kernbegrippen was opgebouwd en waarin bovendien economische, politieke en ethische aspecten op een zeer specifieke wijze met elkaar verbonden werden.

Als theoloog kon Lessius de 'economie' niet als doel op zich zien. Zij hield voor hem rechtstreeks verband met het algemeen welzijn (het *bonum commune*), dat zelf uiteindelijk verwees naar het hoogste goed, het *summum bonum*, gelegen in de relatie met en de afstemming op God. 'Economie' was aldus een zaak van de politieke gemeenschap, die tegelijk een moreel-religieuze gemeenschap vormde. Toch kende Lessius de 'economie' een tamelijk grote autonomie toe. Als bedreven casuïst lette hij nauwkeurig op reële socio-economische omstandigheden, en als 'ethisch consulent' aarzelde hij niet om de oplossing van een aantal morele problemen aan de zakenlui zelf over te laten. Niet alleen waren zij beter geplaatst om zich een oordeel te vormen over de morele geoor-

¹⁰ Daarmee komt hij tegemoet aan de eisen die Amariglio (1988, blz. 610-611) in zijn op Foucaults 'archeologie van het weten' geïnspireerde onderzoeksprogramma formuleerde: 'Following Foucault, an economic archaeologist would dismiss the general tendency in the history of economic thought of treating economic knowledge as progressive, continuous, and unified by the presence of common concepts, by an author's intentions, by the accumulation of facts, and so forth. The economic archaeologist sees dispersion where the historian of thought sees logical unity; the former sees discontinuity and ruptures through time where the latter sees continuity and harmony; the former sees the specificity of distinct and different discourses where the latter sees universality and eternity of concepts, theories, and concerns.'

looftheid van een handelwijze, maar bovendien waren zij over het algemeen eerlijke mensen: als zij er een bepaalde praktijk op nahielden, was dat meteen een aanwijzing dat aan die praktijk waarschijnlijk een rechtsgeldige titel ten grondslag lag en deze dus redelijkerwijs geoorloofd was. En in geval van twijfel (*dubium*) volstonden waarschijnlijk of redelijke (*probabiles*) argumenten om een bepaalde handeling met gerust geweten te verrichten of juist na te laten. De eigenwijze betutteling van bepaalde andere theologen, die even rigoureuze als wereldvreemd waren, liet Lessius varen (Van Houdt, 1992, blz. 1112-1115; vgl. Jonsen-Toulmin, 1988, blz. 181-194 en Delumeau, 1990, blz. 123-150).

Bij Cardon staan 'economie' en ethiek al verder van elkaar af. Weliswaar is Cardon een onverbeterlijke, meermaals onhebbelijke moralist: hij is een gedreven auteur die het zijn morele plicht acht protectionistische maatregelen te bepleiten, zoals hij het de morele plicht van zijn landgenoten – en dan vooral van de beleidsmakers – vindt dat protectionisme ook daadwerkelijk in de praktijk te brengen. De pastoors zouden hun parochianen vanop de kansel op die plicht moeten wijzen, aldus nog Cardon (Beutels, 1991, blz. 45-47). Staat de 'economie' bij hem dan toch nog in dienst van de religie? Het tegendeel blijkt het geval: Cardon tracht de kerk welbewust voor zijn mercantilistische kar te spannen. Zij moet zijn boodschap uitdragen en met haar moreel gezag ondersteunen en legitimeren. Het is een boodschap waarin de rol van de handelaar niet alleen aanvaard, maar zelfs verheerlijkt wordt, een boodschap waarin nog wel wordt geschermd met een 'algemeen belang', zij het ook een belang dat utilitaristische trekken vertoont en met 'staatsbelang' lijkt samen te vallen. In elk geval zijn de rollen bij Cardon omgekeerd: de 'economie' staat niet in functie van de ethiek en de religie; die dienen integendeel ter ondersteuning van een welbepaald economisch-politiek beleid.

Hoe groot de afstand tussen Lessius en Cardon ook was, toch hebben zij beiden – ieder op zijn eigen manier en binnen zijn eigen intellectuele traditie – bijgedragen tot de verzelfstandiging van de economie als activiteit en als studieobject. Die evolutie zou in de loop van de 18de eeuw een voorlopig eindpunt bereiken: vanaf circa 1730 zouden in landen als Pruisen, Zweden en Italië de eerste leerstoelen in de economische wetenschap worden opgericht. Deze prille wetenschap erfde via het natuurrecht-denken van geleerden als Hugo Grotius en Samuel von Puffendorf een deel van het analytisch en conceptueel instrumentarium van de late scholastiek, maar was verder toch erg mercantilistisch van inslag: de academici moesten de eigen nationale economieën helpen moderniseren, versterken en beschermen (De Roover, 1955, blz. 161-

190; Magnusson, 1992). Het aannemelijk maken van dit moeizame en geenszins lineair verlopende proces van zeer geleidelijk groeiende autonomie, dat men uit het geschrift van Cardon, maar ook reeds bij Lessius kan aflezen, heeft Beutels' 'economistische' interpretatie in de hand gewerkt, in zekere zin uitgelokt.

Het is een interpretatie waarin het 'andere' in zekere zin wordt opgeofferd aan het 'eendere', waarin de cultuurgeschiedenis wordt ondergeschikt aan de economische wetenschap. Tegenover dit asymmetrische huwelijk van geschiedenis en economisch denken stellen wij geen scheiding van bed en tafel voor.¹¹ We zouden integendeel een lans willen breken voor een geschiedenis die op voet van gelijkheid met de economie een relatie durft aan te gaan, een relatie waarin zij haar eigenheid niet hoeft op te geven, maar trouw kan blijven aan zichzelf en precies daardoor een positieve bijdrage kan leveren tot de economie van nu. Geen 'traditionalistisch' huwelijk dus, en evenmin een echtscheiding. Veeleer een 'lat-relatie': living (and working) apart together.

Bibliografie

- AMARIGLIO, J.L. (1988), 'The body, economic discourse, and power: an economist's introduction to Foucault', *History of Political Economy*, jg. 20, blz. 583-613.
- BAECK, L. (1985), *Het economisch denken in het Spanje van de 16e en 17e eeuw* (Leuvense Economische Standpunten, 35), Leuven.
- BAECK, L. (1992), 'Islamic economic thought: a creative link in Mediterranean tradition', in: *The Contribution of the Islamic Civilisation to European Culture* (Council of Europe, Report of the Committee on Culture and Education and Related Documents), Straatsburg, 1992, blz. 80-82.
- BERAUD, A. en G. FACCARELLO (1992), *Nouvelle histoire de la pensée économique*, Parijs.
- BEUTELS, R. (1987), *Leonardus Lessius, 1554-1623. Portret van een Zuidnederlandse laat-scholastieke econoom. Een bio-bibliografisch essay*, Wommelgem.
- BEUTELS, R., ed. (1991), *Pieter Cardon, Den oorspronck van de ruïne en aermoede der Spaensche Nederlanden (1686)*, Tielt.
- BEUTELS, R. en R. DE SCHRYVER (1991), *Over het Mercantilisme in de Spaanse Nederlanden*, Tielt.
- BOUCKAERT, L., ed. (1990), *Terugkeer van de ethiek. Denken over economie en samenleving*, Leuven/Amersfoort.
- CRUMP, Th. (1981), *The Phenomenon of Money*, Londen.

11 Dit in tegenstelling tot Schabas (1992), die ervoor pleit om de band met de economische wetenschap helemaal te verbreken en een nieuwe relatie met de wetenschapsgeschiedenis aan te gaan.

- DE BRABANDER, G.L. (1986), *Etappes van de geschiedenis van het westers economisch denken*, Antwerpen.
- DELUMEAU, J. (1990), *L'aveu et le pardon. Les difficultés de la confession, XIIIe-XVIIIe siècle*, Parijs.
- DE ROOVER, R. (1955), 'Scholastic economics: survival and lasting influence from the sixteenth century to Adam Smith', *Quarterly Journal of Economics*, jg. 69, blz. 161-190.
- DE ROOVER, R. (1960), 'Scholasticism and mercantilism: a contrast', in: J.J. SPENGLER en W.R. ALLEN, eds., *Essays in Economic Thought: Aristotle to Marshall*, Chicago, Ill., 1960, blz. 92-99.
- DE SCHRYVER, R. (1965), *Jan van Brouchoven, graaf van Bergeyck, 1644-1725. Een halve eeuw staatkunde in de Spaanse Nederlanden en in Europa* (Verhandeling van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jaargang XXVII, nr. 57), Brussel.
- DE SCHRYVER, R. (1992) Interview in *Trends*, 24 september 1992, blz. 122-126.
- ERREYGERS, G. (1992), 'Economisten ontdekken retoriek', *Streven*, jg. 59, blz. 1208-1214.
- GALBRAITH, J.K. (1976), *On History, Political Economy and Vietnam* (Acceptance Paper for the Frank E. Seidman Distinguished Award in Political Economy), Memphis, Tennessee.
- GALBRAITH, J.K. (1989), *A History of Economics. The Past as the Present*, Londen.
- GINZBURG, C. (1992), *De rechter en de historicus. Kanttekeningen bij het proces-Sofri*, Amsterdam.
- GORDON, B. (1975), *Economic Analysis before Adam Smith: Hesiod to Lessius*, Londen.
- HUTCHISON, T. (1988), *Before Adam Smith. The Emergence of Political Economy, 1662-1776*, Oxford.
- JONSEN, A.R. en S. TOULMIN (1988), 'Profit: the case of usury', in: id., *The Abuse of Casuistry. A History of Moral Reasoning*, Berkeley.
- KIRSHNER, J. (1974), 'Raymond de Roover on scholastic economic thought', in: id., ed., *Business, Banking and Economic Thought in Late Medieval and Early Modern Europe. Selected Studies of Raymond de Roover*, Chicago/Londen, 1974, p. 15-36.
- KIRSHNER, J. (1975), 'Les travaux de Raymond de Roover sur la pensée économique des Scolastiques', *Annales E.S.C.*, jg. 30, nrs. 2-3, blz. 318-338.
- LOWRY, S. TODD (1987), *Pre-classical Economic Thought. From the Greeks to the Scottish Enlightenment* (Recent Economic Thought), Boston.
- LOWRY, S. TODD (1991), 'Are there limits to the past in the history of economic thought?', *Journal of the History of Economic Thought*, jg. 13, blz. 134-143.
- MCCLOSKEY, D. (1983), 'The rhetoric of economics', *Journal of Economic Literature*, jg. 21, blz. 481-517.
- MCCLOSKEY, D. (1990), *If You're Smart. The Narrative of Economic Expertise*, Chicago.
- MAGNUSSON, L. (1992), 'Economics and the public interest. The emergence of economics as an academic subject during the 18th century', *The Scandinavian Journal of Economics*, jg. 94, blz. 249-257.
- NENTJES, A. (1983), *De ontwikkeling van de economische theorie*, Groningen.

- SCHABAS, M. (1992), 'Breaking away: history of economics as history of science', *History of Political Economy*, jg. 24, nr. 1, blz. 187-203.
- SCHUMPETER, J.A. (1954), *A History of Economic Analysis*, Londen.
- SPIES, M. (1990), 'De koopman van Rhodos. Over de schakelpunten van economie en cultuur', *De Zeventiende Eeuw*, jg. 6, nr. 1, blz. 166-174.
- STORME, H. (1991), *Preekboeken en prediking in de Mechelse kerkprovincie in de 17e en de 18e eeuw* (Archief- en bibliotheekwezen in België, extra nummer 40), Brussel.
- TAYMANS, A. (1985), *Economie en cultuur (800-1870). Op zoek naar een diagnose en een oplossing van de huidige cultuurcrisis*, Leuven/Amersfoort.
- TOLLEBEEK, J. en T. VERSCHAFFEL (1992), *De vreugden van Houssaye. Apologie van de historische interesse* (Historische Reeks), Amsterdam.
- VANDEN BOSCH, G. (1991), *Hemel, hel en vagevuur. Preken over het hiernamaals in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de 17de en 18de eeuw*, Leuven.
- VANDEVELDE, T. (1987), 'Continuïteit en revolutie in het economisch denken', *Streven*, jg. 55, blz. 71-73.
- VANDEWALLE, G. (1976), *De geschiedenis van het economisch denken*, Deventer/Antwerpen.
- VAN HOUDT, T. (1990), 'Constructie of reconstructie van de historische tijd? Braudels bijdrage tot de mentaliteitsgeschiedenis', *Handelingen der Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, jg. 44, blz. 151-169.
- VAN HOUDT, T. (1992), 'Leonardus Lessius over de Bergen van Barmhartigheid. Actuele relevantie van een vroegmodern debat', *Streven*, jg. 59, blz. 1106-1116.
- VAN HOUDT, T., N. GOLVERS en P. SOETAERT (1992), *Tussen woeker en weldadigheid. Leonardus Lessius en de Bergen van Barmhartigheid (1621)* (Reeks van het Leuvense Centrum voor Economie en Ethiek), Leuven/Amersfoort.
- WHITAKER, J.K. (1985), 'Must historians of economics apologize? (Presidential Address to the History of Economics Society, May 1984)', *History of Economics Society Bulletin*, jg. 6, nr. 2, blz. 9-14.

Abstract

History and Economic Thought: a LAT Relation ?

The history of economic thought before Adam Smith is still considered by many economists to be a field of research that is of little relevance to their own profession. Robert Beutels has put in a great effort to bridge the gap dividing historians from economists in Belgium by studying the scholastic theologian Leonard Lessius and the mercantile pamphleteer Pieter Cardon, both of whom once enjoyed some fame in the Low Countries, but have fallen in almost complete oblivion nowadays. Stressing the actual importance of their ideas for modern economists, Beutels has succeeded in writing two extremely attractive books, which nevertheless tend to neglect the historical and cultural context of past modes of economic thinking. Recent currents in economics suggest both the possibility of and the need for an alternative, more 'historical' approach. Indeed, as economists are becoming more aware of the methodological

problems connected with mainstream economics, they are likely to be interested in a history of economic thought that focuses their attention to the culture-bound character of economic reasoning and invites them to consider alternative ways of professing economics.